

¿Quina nacionalitat catalana?

JORDI SOLÉ TURA

La qüestió de la nacionalitat catalana torna a suscitar interès teòric i polític. Alguns diuen que és per la proximitat de les eleccions autonòmiques.

D'altres, que per la repercussió de solemnes articles sobre Catalunya vista des de la resta d'Espanya. Però jo m'atreixo a pensar que és per raó més profunda: perquè cada dia hi ha més gent que descobreix el caràcter problemàtic de la nacionalitat catalana a finals del segle XX.

Ja sé que és difícil parlar amb equanimitat sobre aquesta qüestió quan les coses no són clares i quan ens acusen de provincialisme des d'òptiques més provincianes que la nostra. Sempre hi ha el temor a fer el joc a tercers. Però molt pitjor és cedir a aquest temor i limitar-nos a interioritzar les nostres angoixes o les nostres perplexitats.

El fet és que tots els programes polítics, tots els consells assessors i tots els consellers amb títol o sense tornen a parlar de consolidar la nostra nacionalitat. Però gairebé tothom eludeix d'explicar en què consisteix això, és a dir, en què consisteix realment la nacionalitat catalana avui i quina és la seva perspectiva de futur. ¿Quin és, en definitiva, l'autèntic combat? I, més enllà, ¿quin és el projecte nacional de Catalunya?

La meua impressió és que les exigències i servituds de la confrontació política i electoral —a vegades reduïda a petites misèries— i la necessitat de completar el contingut de la nostra autonomia contra un centralisme burocràtic que encara és fort, ens han impedit reflexionar seriosament sobre la situació actual i el futur de la nacionalitat catalana com a concepte i com a realitat social. I si hi hem reflexionat, no hem volgut o no hem pogut anar fins a les últimes conseqüències, per raons sovint conjunturals.

Jo estic cada vegada més convençut que amb l'aprovació de la Constitució de 1978 i de l'Estatut d'Autonomia de 1979 s'ha tancat un període històric, més concretament el període històric durant el qual s'ha elaborat el concepte de nacionalitat catalana tal com avui l'entenem i tal com l'han utilitzat gairebé totes les forces polítiques catalanes en la lluita contra el franquisme.

En el curs d'aquest període històric s'ha forjat una determinada consciència col·lectiva —la consciència de nacionalitat— sobre la base d'unes determinades estructures econòmiques, d'una cultura, d'una visió del passat col·lectiu i d'una lluita política contra un adversari exterior, vist com a tal per tots els sectors socials de Catalunya. Aquest adversari ha estat el centralisme com a sistema, com a mentalitat i com a forma d'organització del poder de l'oligarquia dominant. En els últims quaranta anys, aquest adversari centralista ha tingut nom i cognom —la dictadura franquista— i ens ha permès de fondre en un sol impuls la lluita per la reivindicació de la nostra nacionalitat i la lluita per la democràcia.

Quan dic que s'ha acabat aquest període històric no pretenc dir que ja s'ha acabat el centralisme o que la nostra autonomia ja és completa o que l'estat hereditat del franquisme és plenament democràtic. Vull dir únicament que el combat actual se situa més en la cua del passat que en l'avantguarda del futur. Que encara ens trobem en un combat de recuperació, però que si no sabem veure les realitats de futur que ja s'anuncien ens podem trobar que tot allò que ara recuperem serveixi per a situa-

cions totalment diferents o no serveixi per a res.

Només cal recordar algunes coses, evidents per a molta gent, però que acostumem a deixar de banda en les nostres reflexions públiques.

És evident, en primer lloc, que l'estructura social catalana ha experimentat canvis enormes, no sols a causa de l'acumulació caòtica dels anys seixanta, sinó també a causa de la gran crisi econòmica i social dels anys setanta i vuitanta. Aquesta crisi posa en qüestió els mecanismes tradicionals de l'acumulació de capital i fins i tot alguns dels valors més sòlids de la nostra civilització, com és ara el valor del treball. El gran problema de la reindustrialització, per exemple, és que la inversió pública topa amb la crisi fiscal de l'Estat i que la inversió privada només és areta per projectes de tecnologia avançada, que destrueixen més llocs de treball dels que creen.

Des del punt de vista de l'estructura de classes, podem preguntar-nos si es veu en el futur de Catalunya cap classe social, cap força o cap institució capaç de resoldre des de Catalunya els grans problemes de la societat catalana, com són ara l'atur, la reestructuració industrial, la reindustrialització, el reequilibri territorial, l'ordenació de l'agricultura, etcètera.

Més encara, podem preguntar-nos on és ja avui la burgesia catalana, què és avui la classe obrera catalana quan es multipliquen les línies divisòries corporatives i culturals entre els treballadors de Catalunya, quin projecte nacional poden elaborar i impulsar els sectors terciaris urbans o fins a quin punt poden protagonitzar un projecte nacional global les burgesies rurals o les pagesies.

I dic des de Catalunya perquè no crec que hi hagi un projecte nacional de futur si no hi ha la possibilitat d'estructurar mecanismes d'acumulació i de transformació social, amb totes les dependències que es vulgui, però amb entitat pròpia. I això és especialment important perquè no es tracta sols del centralisme a Espanya sinó del predomini creixent dels factors internacionals —com són ara els blocs político-militars i les grans multinacionals— en els processos d'acumulació de capital i, per tant, d'orientació quantitativa i qualitativa del creixement econòmic o de l'enfocament de la crisi.

En segon lloc, tota nacionalitat implica un adversari exterior viscut com a tal per tots els sectors socials que integren la nacionalitat. En el període que ara culmina, l'adversari ha estat clar: el centralisme i, molt especialment, el franquisme. Però, ara, l'adversari tendeix a diluir-se. Ara mateix ja és difícil definir l'adversari quan el partit que governa a Madrid és també el més votat a Catalunya en les eleccions generals d'octubre de 1982 i en les eleccions municipals de maig de 1983 i governa les principals alcaldies de Catalunya. És cert que aquest vot s'explica en gran part perquè per primera vegada s'ha consolidat a Catalunya un important vot dels treballadors immigrants, com a tals immigrants, per identificació amb la imatge general —no catalana— del PSOE i, més concretament, amb la imatge de Felipe González. I que el govern de la Generalitat per part de CiU, que no té pràctica-

ment vots entre els immigrants, ha contribuït molt a aquesta consolidació de vot. Però, en relació amb la qüestió que ara ens interessa, i sense oblidar que el vot socialista a Catalunya també ha tingut un important vot català autòcton, el fet és que un sector significatiu de la societat catalana, en aquestes eleccions, o no ha posat en primer pla la idea de nacionalitat o, si la hi ha posat, no l'ha entès com una afirmació contra el partit governant a Madrid. Això és tan discutible com es vulgui —sobretot si tenim en compte l'actitud del PSOE en qüestions com la de la LOHPA i altres—, però és un fet.

En tercer lloc, cal dir que quan s'hagi completat la construcció de l'Estat de les Autonomies, les competències de les comunitats autònomes seran molt semblants. Des del punt de vista de les competències i de les institucions, l'Estat de les Autonomies previst al títol VIII de la Constitució pot acabar funcionant com un estat federal. L'important no és el concepte, sinó el nivell real de competències. Això significa que si culmina l'Estat de les Autonomies, cada vegada tindrà menys sentit que les nostres institucions autonòmiques es presentin i funcionin com a institucions nacionals.

Parlo de problemes de futur i no oblidó que tenim un present conflictiu. Estem encara en ple combat per omplir de contingut i de sentit la nostra autonomia, per normalitzar la nostra cultura i la nostra llengua. Però crec que avui, i més encara en el futur, aquest és i serà cada dia més el terreny principal d'afirmació de la nostra nacionalitat. Per dir-ho d'una manera clara i contundent, crec que l'afirmació de la nacionalitat catalana serà essencialment una afirmació cultural i, sobretot, una afirmació lingüística.

Però també aquí cal fer algunes reflexions. ¿Què vol dir afirmació cultural? ¿De quina cultura? Si la nostra cultura, la que ha de definir la nostra consciència col·lectiva de nacionalitat, només mira el passat o es tanca en l'horitzó estret d'una comunitat desfasada entre el present real i el passat enyorat, ¿què serà la nacionalitat catalana? Avui, entre un Dallas en castellà o un Dallas en català hi ha una diferència fonamental: la llengua. Sols això justifica els dos Dallas. Però, més enllà, quan aquest ja no sigui el problema principal, o fins i tot avui, mirant les qüestions de contingut i de proposta de civilització, ¿quina serà o quina és la diferència? I poso aquest exemple perquè ens situa en el cor mateix del principal problema cultural del present: Dallas en català o en castellà és un producte cultural nord-americà.

La indústria cultural del present unifica punts de referència i trenca espais de cultura definida. Avui, un ciutadà de la perifèria industrial de Barcelona —especialment si és jove— té més punts de referència culturals compartits amb un ciutadà de la perifèria industrial de Madrid que amb un ciutadà del Berguedà, del Solsonès o de l'Urgell. Modificar aquesta tendència exigeix unes institucions molt fortes, un projecte cultural molt definit i una visió molt clara del futur.

Pel que fa a la llengua, és segur que tindrem una batalla llarga i difícil i que no és segur que finalment la guanyem. Però, fins i tot si la guanyem, hem de ser conscients ja des d'ara de quin és el límit, per no enganyar ningú ni enganyar-nos nosaltres mateixos: el bilingüisme. En un context espanyol i europeu —més exactament, mundial— com el que s'anuncia, no crec que

tingui la més mínima viabilitat una Catalunya que no assumeixi com a fet permanent i si voleu estructural el bilingüisme. Això deixa oberts molts i seriosos problemes, però em sembla difícilment discutible.

Sé perfectament que molts d'aquests problemes no apareixen com a prioritaris en la fase actual de la nostra vida política. Fins i tot s'entén que sigui així perquè en realitat ens trobem en plena fase de recuperació i de reconstrucció i el camí no serà curt ni planer. Com ha posat en relleu el debat sobre la LOHPA, el centralisme com a mentalitat i com a projecte polític no és patrimoni exclusiu de la dreta i els dirigents del PSOE actuen sovint amb el vell reflex jacobí que només creia possible la modernització de la societat espanyola des d'un estat central fort.

Però, més enllà d'aquest combat polític de recuperació, hi ha el gran problema del sentit profund de la nacionalitat catalana en la societat espanyola i europea de finals del segle XX. Crec sincerament que el nacionalisme actual, en les seves diverses formes polítiques, no dóna resposta als interrogants del futur. Em sembla un conjunt poc articulat de propostes particularistes o extremament ideològiques alimentat de sentiments del passat, de conflictes reals o inventats amb el centralisme i d'estats d'ànim col·lectius que se situen al marge dels grans problemes del món actual. És un nacionalisme essencialment defensiu, que necessita imperativament el conflicte, que no té una proposta capaç d'integrar les diverses actituds i aspiracions que avui conviuen en la nostra societat i que, sobretot, està mancat d'una perspectiva de futur.

Construir la Catalunya del futur no passa, a parer meu, ni pel tancament nacionalista ni per un neocentralisme que converteix els ciutadans en simples receptacles passius de decisions preses al centre per líders carismàtics. Hem de dir clarament que molts dels nostres problemes fonamentals —especialment els de la nostra estructura econòmica— no es poden ni es podran resoldre ja des de Catalunya. Que la Catalunya del present i del futur forma part d'una Espanya i d'una Europa sotmeses a l'escomesa dels grans blocs político-militars, de les multinacionals, de l'amenaça nuclear. Que el nostre futur com a poble només té sentit si l'integrem en el combat general per la pau, per la solidaritat entre els pobles d'Espanya i del món i per la definició d'un nou tipus de civilització a la mesura de les dones i els homes del nostre temps. Evidentment ens cal un poder polític autònom, però un poder capaç de connectar amb opcions més generals i solidàries, no pas tancat en el nostre clos ni forjat només a base de resistències. És un futur que preparem des d'ara i, per tant, importa molt el que ara fem o deixem de fer. Les opcions econòmiques, institucionals i culturals que ara prenguem condicionen en bona part el futur.

Sé perfectament que amb tot això només plantejo alguns problemes i no hi formulo solucions. Aquesta era, però, la meua intenció. Les solucions només poden sortir d'un debat i d'una pràctica que van molt més enllà del nostre àmbit i de les nostres forces. Però crec que sense plantejar-nos aquests i altres problemes parlar de construir o reconstruir la nacionalitat catalana és avui simple verbalisme o simple propaganda. I així no anirem gaire lluny.